

משרד החינוך והתרבות
האגף לחינוך מבוגרים

עורך: עידו בסוי
מערכת: אורה מלול, אורה רינגל
שולה אורן, אילנה ברטוב
זחבה הרפז, מיקי לאטי, דבורה אורן

דפני הדרכה
לתורי האולפנים

סִיבֵרֵאוֹרִיּוֹס

גיליון א' ניסן תשנ"א / אפריל 1991

בתי

דפי הדרכה - על מה ולמה? הרי האולפן מהרהר כבר שנים באולפנים שלנו ומוכה את המורים בשלל רעיונות והצעות בנושאי הלימוד השונים. אולם הקומץ שדי היה בו אולי בימים שבשגרה, עת ההוראה נתונה היתה בידי מורים ותיקים ומנוסים, אין בו כדי לספק את הצרכים העצומים שהתעוררו, עם הרחבת מספר הכיתות לאין-שיעור וכניסתם של מורים רבים, רעננים אך בלתי מנוסים, למערכת ההוראה. הוחלט איפוא, ביוזמת מנהל האגף החדש, ר'ד שלום קליין, וכעירודה ועצתה של גב' ריבה פשן, מנהלת הגף להנחלת הלשון, להוציא - מדי חודש - דף הדרכה, שיוקדש בכל פעם לנושא מרכזי אחד. הדף יכלול הסברת הנושא, תרגילים מיוחדים לסייע בהוראתו, וכן הדגמות בדיאלוגים ובמשחקים. מלבד הנושא המרכזי, יהיו בכל דף שני מדורים קטנים קבועים: האחד יוקדש לחגים ומועדים ולנושאי העשרה והשני יכלול 'ציפור' מיוחד בנושא כלשהו, שעשוי לעורר את המורים לפעול, בכיתתם או באולפן בכלל, בדרך שאינה שגרתית.

אנו מצפים לתגובותיכם ולתרומותיכם ברעיונות, במערכי שיעור ובתרגילים. מאחר שמדובר בדף חודשי, מוצע למורים לשכץ את הדפים באוגדן (קלאטר), כדי שהחומר המעשי יהיה זמין להם בכל עת.

נושא הדף הראשון - הוראת תבניות לשון, כלומר ציורפים קבועים של יחידות תחביריות, היוצרות יחד שלמות. למשל:

במרכז:

תבניות לשון

(א) איין/יש + ב + שם עצם

ל- X (יוסי, רינה וכו') יש Y (ספר, מחברת וכו').

תבניות הלשון מרובות הן, ובחרנו רק בכמה מן הבולטות ביותר, מאלה שהמורים נתקלים בהן בשלבים מוקדמים יחסית בהוראה. למעשה, התרכונו בשני סוגים: משפטי יש/אין; יש/אין + ב + שם מקום (יש בתל-אביב סופרמרקט), יש/אין + ל- + שם פרטי (יש לאולגה סיגריה), יש/אין + ל- בנטייה (יש להם מכוננית); ומשפטי רוצה/יכול/צריך: רוצה/יכול/צריך + שם עצם ('הוא רוצה עיפרון'), רוצה/יכול/צריך + שם פועל ('סאשה רוצה לעבוד'), 'דני יכול ללמוד' (וכו'). תבניות נוספות, שעל המורה לעסוק בהקנייתן: שם פרטי (או שם גוף) + שם עצם ('חווה תלמידה'), שם פרטי (או שם גוף) + שם עצם + שם תואר ('הוא תלמיד טוב'); הסתמי ('הולכים הביתה') ועוד.

פיתוח הקניית כל תבנית נעשה על בסיס שלושה עקרונות: הליכה מן הקל אל הכבד, מן השכיח יותר אל השכיח פחות, ומן הנחוצ יותר (מבחינת הצרכים המעשיים של הלומד) אל הנחוצ פחות. כפי שאנו מראים בתרגילים ובחצעות שלהלן, יש לשלב את התבניות זו בזו, לאחר שהוקנה הקניה ראשונית, ולא לבודדן ('לדני יש מחברת והוא תלמיד טוב'). כן חשוב שילוב המיומנויות: קריאה עם האזנה (בעזרת הקשבה לקלטת (לפי שינויים והמרות) וכרומת

מתחילים באמידה של המורה. בכיתה יש ספרים/ מחברות/ עטים/ תלמידים/ מורה. אחר-כך המורה שואל: יש בכיתה טלוויזיה? לא, אין בכיתה טלוויזיה; יש בכיתה טלפון? לא, אין בכיתה טלפון (ושאלות דומות עם: מזגן, מכונית, כלב וכו').

- השלבים המומלצים:
- 1) המורה שואל את התלמידים;
 - 2) התלמידים שואלים זה את זה;
 - 3) המורה יכול לשאול שאלות 'אבסורדיות' במכוון (זה מתאים לאחר שנתלמידים יש כבר אוצר מילים מסוים);
יש גן ילדים באולפן?
יש 'כנסת' בתל-אביב?
 - 4) לאחר השימוש בתבנית 'יש בכיתה/ אין בכיתה', אפשר לצרף גם את מלת השאלה 'מה' (ואחר כך גם 'איפה'): מה אין בכיתה? מה יש בבית/ ברוסיה/ באמריקה/ בישראל?

(ראו תרגילים נוספים בספר בעל-פה ובכתב א עמ' 41-42).
 5 אפשר גם לערוך טבלה על הלוח ולבקש מן התלמידים למלא אותה:

	ישראל	רוסיה	אמריקה
דמוקראטיה			
נפט			
קיבוצים			
דיקטטורה			
נשים יפות			

הערה: התלמידים יאמרו במשפטים שלמים. יש בישראל דמוקראטיה, אין ברוסיה קיבוצים. המורה יוכל לשכנע מלים נוספות במשפטי יש/ אין, ובלבד שהן מלים מוכרות כבר לתלמידים או בינלאומיות (לועזיות).

שאלות נוספות ותירגול נוסף
 מה יש ברחוב? - ברחוב יש בנק, דואר, חנות ספרים וכו'.
 מה אין בתחנה המרכזית? - בתחנה המרכזית אין דואר וכו'.

אפשר לגרות את התלמידים על ידי הצגת שאלה על מקום לא ידוע ביותר:
 מה יש באשדוד/ בקריית גת?
 מה יש ברחוב הרצל ברחובות?

אפשר לערוך השוואות על ידי שילוב יש/ אין:
 מה יש בכרית המועצות/ בברזיל/ באתיופיה ואין בישראל?
 מה יש בסופרמארקט בישראל ואין בסופרמארקט בכרית-המועצות?

וכמובן, להשתמש גם במלות שאלה נוספות, בעיקר 'איפה':
 איפה יש סופרמארקט/ שוק/ רופא? וכו'.

אפשר לתת לתלמידים תרגיל בכתב:

מה יש ומה אין בירושלים

- א. מה נכון? סמן ב'א'
 1. בירושלים יש טכניון
 2. בירושלים יש אוניברסיטה
 3. בירושלים אין אוניברסיטה

- ב. באוניברסיטה העברית בירושלים יש:
 1. סטודנטים וסטודנטיות
 2. סטודנטים וילדים
 3. סטודנטים ופרופסורים

ג. יש אוניברסיטאות ב-

1. ירושלים, חיפה, חולון ורמת-גן
 2. ירושלים, תל-אביב, רמת-גן, חיפה ובאר-שבע
 3. ירושלים, חיפה, באר-שבע, תל-אביב וקריית-שמונה

ד. איפה יש ים?

1. בירושלים ובתל-אביב
 2. בחיפה ובירושלים
 3. בחיפה ובתל-אביב

לסיום השיעור הראשון או השני של העיסוק במשפטי יש/ אין, כדאי ללמד את השיר:

יש כוח - יש עבודה, / יש עבודה - יש כסף, /
 יש כסף - יש אישה, / יש אישה - יש ילדים, /
 יש ילדים - אין כוח, / אין כוח - אין עבודה, /
 אין עבודה - אין כסף,
 אין כסף - אין אישה...

וכה הלאה.

(ב) יש ל / אין ל -
+ שם; יש ל /
אין ל - בנטייה
(יש לו, אין להם
וכו').

1

המורה ייתן לתלמיד בכיתה עצם כלשהו: תיק/ כדור/ שטר כסף, וישאל:
 יש לבוריס תיק? - כן, יש לבוריס תיק.
 יש לבוריס גדר? - לא, אין לבוריס גדר.
 וכה הלאה: יש להלנה כסף? יש לסרגיי וליעקב כדור?

II

אחר-כך, בהצבעה על תלמיד מסוים - תחילה זכר, יחיד, גוף שלישי:
 יש לו תיק/ כסף/ מכונית? וכו' - לא, אין לו כסף. (אם התלמידים לא מבינים מלה מסוימת - אפשר לצייר את העצם על הלוח).
 ובהצבעה על תלמידה:
 יש לינה דירה / סבלנות? - כן, יש לה סבלנות וכו'.

לשם תירגול, אפשר לשוחח על אישים פוליטיים מסוימים: גורבצ'וב, שמיר; או על דמויות ספרותיות מוכרות (מה יש לו, מה אין לה?).
 רעיון אחר לתירגול: המורה יחזיק בידו מובה - או תמונה ובה דמות - וישאל: מה יש לה? מה אין לה?

את השיחה בין התלמידים על 'מה יש לה/ מה אין לו' אפשר לארגן בצורת שרשרת: כל תלמיד ישאל בתורו שאלה אחת את זה שלידו, והעונה ישאל תלמיד אחר שלידו את השאלה הבאה, וכה הלאה.

אחרי העיסוק בגוף שלישי, עוברים לגוף ראשון, יחיד ויחידה, וגוף שני כנ"ל:
 יש לי סבלנות?

יש לך סבלנות/ דירה/ עבודה/ מקצוע/ כסף/
 חשבון בנק/ מכונית/ כלב/ אישה/ בעל/
 ילדים/ בעיות?
 (כמובן, יש להיזהר מלפגוע בנקודות רגישות אצל התלמידים).

משיחה ניתן לעבור להאזנה לטקסט מוקלט ובדיקת הבנת הנשמע (טקסט שניתן להקליט: מהספר אני בישראל, עמ' 31 למטה, וכן עמ' 32, 33). לאחר ההאזנה, כדאי לשאול את התלמידים:

- מי מדבר בשיחה?
 מה אומרת שושנה? - היא אומרת ש...
 מה אומר מיכאל? - הוא אומר ש...
 מה יש / מה אין למיכאל?
 מה יש / מה אין לשושנה?

המורה ישאל את התלמידים שאלות עם 'למי יש?':
 למי יש ספר / מחברת / חברים בארץ / משפחה ברוסיה / כסף / מכונית / טלפון / פרוטקציה בישראל? וכו'.
 טקסטים לתירגול נוסף: בעל פה ובכתב, א. עמ' 83, 89.

אנו מציעים כאן דיאלוגים נוספים לקריאה -
ולשיחה עליהם.

הנושא: 'משפחה'

יש לך עבודה?

- שרה: משה, יש לך עבודה?
משה: אין לי עבודה.
שרה: יש לך חברה?
משה: אין לי חברה.
אין לי עבודה, אין לי חברה, אין לי דירה, אין לי מול.
יש לי אולפן, יש לי מלים, מלים, מלים...
שרה: יש לך אולפן - יש לך מול.
משה: למה?
שרה: באולפן לומדים הרבה עברית, וזה טוב מאוד.
משה: למה טוב?
שרה: אתה יודע עברית, יש לך עבודה, יש לך עבודה - יש לך חברה, יש לך חברה - יש לך משפחה, יש לך משפחה - יש לך דירה; יש לך דירה - יש לך מול.
משה: נכון, נכון, שרה, עכשיו אני מבין: יש לי עבודה, יש לי חברה, יש לי משפחה, יש לי דירה, יש לי מול!
שלוש, שלוש, שרה
שרה: לאן אתה הולך?
משה: לאולפן! אני הולך ללמוד עברית, אני רוצה מול.
שרה: שלוש משה, מול טוב!

פגישה ברחוב

- אלכסנדר: או, שלום, רוזה, מה שלומך?
רוזה: טוב מאוד, מה שלום המשפחה?
אלכסנדר: ברוך השם, הכול בסדר. מה נשמע אצלך?
רוזה: יוסף עובד, ואני לומדת באולפן, ומה אתה מספר?
אלכסנדר: האח שלי, בוריס, עכשיו בארץ עם המשפחה שלו.
רוזה: יש לו ילדים?
אלכסנדר: כן, יש לו שני בנים ובת אחת.
רוזה: גם ההורים שלך בישראל?
אלכסנדר: הם צריכים לבוא בחודש אוגוסט.

רוזה: טוב מאוד, עכשיו יש לך משפחה גדולה בישראל.

אלכסנדר: ברוך השם, באוגוסט גם סבא וסבתא יראו את הנכדים שלהם בישראל.

רוזה: גם המשפחה שלי רוצה לבוא, אבל הם יכולים לבוא רק בשנה הבאה.

ג) רוצה/ צריך + שם עצם; רוצה/ יכול/ צריך + שם פועל

את העיסוק בנושא זה אפשר להתחיל במדרש תמונה. למשל, להראות תמונה של ילד עצוב ולשאול: מה הוא צריך?
מה הוא רוצה? - הוא רוצה חבר/ בננה/ שוקולד וכו'.

אחר-כך, לפתח תבנית המשלבת 'רוצה' ו'צריך': הוא רוצה דירה, הוא צריך דרבה כסף, וכן תבנית המשלבת 'יש לו' אין לו' ו'רוצה/ צריך': יש לו סוודר, אבל הוא רוצה מעיל וכו'.

שלב שני:

המורה יכול להשתמש שוב בתמונת הילד העצוב או בתמונה אחרת, גזורה מעיתון, של אישה/ שחקן קולנוע/ ספורטאי וכו' ולשאול: מה הוא/ היא רוצה? היא רוצה לאכול שוקולד, הוא צריך לשחק טניס, וכן התבניות המשולבות, שהוצעו לעיל: הוא רוצה לאכול שוקולד, אבל הוא צריך לאכול בננה/ ירקות/ ויטמינים וכו'.

תירגול נוסף:

אפשר להאזין לנושא ב, שיחה ב, בשינויים והמרות

תירגול בכתיבה: לבקש מהתלמידים לכתוב פתק - למורה, לאישה וכו', תוך שימוש ב-יכול/ צריך/ רוצה: 'אני יכול לבוא לכיתה היום, כי אני צריך ללכת לדופא'.

משחקים שונים:

א

לחלק מן התלמידים בכיתה יינתנו כרטיסים ובהם שאלות: 'מה הילד יכול?' 'מה שמיר רוצה?' 'מה הספורטאי צריך?', ולחלק האחר יינתנו כרטיסים ובהם תשובות לשאלות: 'הילד רוצה לאכול שוקולד', 'שמיר רוצה לנסוע לאמריקה' וכו'. על כל אחד לחפש את בן זוגו (המחזיק בתשובה/שאלה המתאימה), תוך כדי הסתובבות בכיתה ועיון בכרטיסים שהתלמידים מחזיקים בהם.

ב

כל תלמיד בכיתה בוחר אירוע, יום ושעת התלמידים יקומו, יסתובבו בכיתה וישאלו זה את זה: 'מי רוצה ללכת לקונצרט/ לקולנוע/ לתיאטרון?' וכו', עד שימצאו את בן-זוגם שבוחר באותה פעילות. כדי 'לתאם' ביניהם את הזמן, עליהם להשתמש בביטויים: 'אני לא יכול ללכת לקונצרט ביום ראשון, אתה רוצה ללכת ביום שני?' אפשר גם לנסות לתאם לא רק בין שניים אלא בין חברי קבוצה שלמה המעוניינים באותה 'פעילות תרבותית'.

ג

21' מי יודע? תלמיד אחד יוצא מהכיתה, והכיתה בוחרת דמות. התלמיד שיצא, חוזר ומנסה לנחש מי היא הדמות בעזרת שאלות בתבנית: 'הוא יכול ל.../ היא רוצה ל...?' וכו'.

(ראו תרגילים נוספים בספר בעל-פה ובכתב א עמ' 41-42).
 5) אפשר גם לערוך טבלה על הלוח ולבקש מן התלמידים 'למלא' אותה:

	ישראל	רוסיה	אמריקה
דמוקראטיה			
נפט			
קיבוצים			
דיקטטורה			
נשים יפות			

הערה: התלמידים יאמרו במשפטים שלמים: יש בישראל דמוקראטיה, אין ברוסיה קיבוצים, המורה יוכל לשבח מלים נוספות במשפטי יש/ אין, ובלבד שהן מלים מוכרות כבר לתלמידים או בגלגוליות (לועזיות).

שאלות נוספות ותירגול נוסף

מה יש ברחוב? - ברחוב יש בנק, דואר, חנות ספרים וכו'.

מה אין בתחנה המרכזית? - בתחנה המרכזית אין דואר וכו'.

אפשר לגרות את התלמידים על ידי הצגת שאלה על מקום לא ידוע ביותר:
 מה יש באשדוד/ בקריית גת?
 מה יש ברחוב הרצל ברחובות?

אפשר לערוך השוואות על ידי שילוב יש/ אין:
 מה יש בכנרת המועצות/ בכרמל/ באתיופיה ואין בישראל?
 מה יש בסופרמארקט בישראל ואין בסופרמארקט בכנרת-המועצות?

וכמובן, להשתמש גם במלות שאלה נוספות, בעיקר 'איפה':
 איפה יש סופרמארקט/ שוק/ רופא? וכו'.

אפשר לתת לתלמידים תרגיל בכתב:

מה יש ומה אין בירושלים

א. מה נכון? סמן ב'א'

1. בירושלים יש טכניון

2. בירושלים יש אוניברסיטה

3. בירושלים אין אוניברסיטה

ב. באוניברסיטה העברית בירושלים יש:

1. סטודנטים וסטודנטיות

2. סטודנטים וילדים

3. סטודנטים ופרופסורים

ג. יש אוניברסיטאות ב-

1. ירושלים, חיפה, חולון ורמת גן

2. ירושלים, תל-אביב, רמת גן, חיפה

וכאר-שבע

3. ירושלים, חיפה, באר-שבע, תל-אביב

וקריית-שמונה

ד. איפה יש יש?

1. בירושלים ובתל-אביב

2. בחיפה ובירושלים

3. בחיפה ובתל-אביב

לסיום השיעור הראשון או השני של העיסוק במשפטי יש/ אין, כדאי ללמד את השיר:

יש כוח - יש עבודה, / יש עבודה - יש כסף, /
 יש כסף - יש אישה, / יש אישה - יש ילדים, /
 יש ילדים - אין כוח, / אין כוח - אין עבודה, /
 אין עבודה - אין כסף,
 אין כסף - אין אישה...

וכה הלאה.

**(ב) יש ל/ אין ל-
 + שם; יש ל /
 אין ל- בנטייה
 (יש לו, אין להם
 וכו').**

המורה ייתן לתלמיד בכיתה עצם כלשהו: תיק/ כדור/ שטר כסף, וישאל:

יש לבורים תיק? - כן, יש לבורים תיק.

יש לבורים גיר? - לא, אין לבורים גיר.

וכה הלאה: יש להלנה כסף? יש לסרגי וליעקב

כדור?

II

אחר-כך, בהצבעה על תלמיד מסוים - תחילה זכר, יחיד, גוף שלישי:

יש לו תיק/ כסף/ מכונת? וכו' - לא, אין לו כסף. (אם התלמידים לא מבינים מלה מסוימת - אפשר לצייר את העצם על הלוח).

ובהצבעה על תלמידה:

יש לנינה דירה / סבלנות? - כן, יש לה סבלנות וכו'.

לשם תירגול, אפשר לשוחח על אישים פוליטיים מסוימים: גורבצ'וב, שמיר; או על דמויות ספרותיות מוכרות (מה יש לו, מה אין לה?).

רעיון אחר לתירגול: המורה יחזיק בידו בובה - או תמונה ובה דמות - וישאל: מה יש לה? מה אין לה?

את השיחה בין התלמידים על 'מה יש לה/ מה אין לו' אפשר לארגן בצורת שרשרת: כל תלמיד ישאל בתורו שאלה אחת את זה שלידו, והעונה ישאל תלמיד אחר שלידו את השאלה הבאה, וכה הלאה.

אחרי העיסוק בגוף שלישי, עוברים לגוף ראשון, יחיד ויחידה, וגוף שני כנ"ל:

יש לי סבלנות?
 יש לך סבלנות/ דירה/ עבודה/ מקצוע/ כסף/
 חשבון בנק/ מכונת/ כלב/ אישה/ בעל/
 ילדים/ בעיות?

(כמובן, יש להזהר סלפנוע בנקודות רגישות אצל התלמידים).

משיחה ניתן לעבור להאזנה לטקסט מוקלט ובריקת הבנת הנשמע (טקסט שניתן להקליט: מהספר אני בישראל, עמ' 31 למטה, וכן עמ' 32, 33). לאחר ההאזנה, כדאי לשאול את התלמידים:

מי מדבר בשיחה?
 מה אומרת שושנה? - היא אומרת ש...
 מה אומר מיכאל? - הוא אומר ש...
 מה יש / מה אין למיכאל?
 מה יש/ מה אין לשושנה?

המורה ישאל את התלמידים שאלות עם 'למי יש?':

למי יש ספר / מחברת/ חברים בארץ/ משפחה ברוסיה/ כסף/ מכונת/ טלפון/ פרוטקציה בישראל? וכו'.

טקסטים לתירגול נוסף: בעל פה ובכתב, א. עמ' 83, 86-89.

